

CIÉPO

**OSMANLI ÖNCESİ
VE
OSMANLI ARAŞTIRMALARI
ULUSLARARASI KOMİTESİ**

XVII. SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

Yayına Hazırlayanlar

**Kenan İNAN
Yücel DURSUN**

Yayına Hazırlayanlar:

Kenan İNAN

Yücel DURSCIN

Yapım:

Agrafik / 0462 326 73 11

Baskı

Seçil Ofset / İstanbul

TRABZON 2011

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Yayınları: 1

Kitaptaki bilgiler kaynak gösterilerek alınabilir, Her hakkı mahfuzdur.

M. Akif ERDOĞRU	
Osmanlı İdaresinde Mağosa (1571-1600)	451
Mehmet İNBAŞI	
Bayburt Sancağı (1642) Tarihli Avarız Defterine Göre)	461
Mirian MAKHARADZE	
Tahtigoristan Üzerine	485
Mustafa KESKİN	
Osmanlı Sultanlarının Kullandıkları Ünvan ve Lakaplar İle Bunların Devlet ve Toplum Anlayışıyla Münasebeti	489
Ogasawara HIROYUKI	
Rum Seljuks In The Ottoman Historiography	495
Özer ERGENÇ	
"Çıkar Bâci" Ve Bu Verginin Geniş Boyutlu Ticaret Faaliyetinin Bir Göstergesi Olarak Anlamı	503
Özer KÜPELİ	
Klasik Tahrirden Avarız Tahririne Geçiş Sürecinde Tipik Bir Örnek: 1604 Tarihli Manyas Avarız Defteri	509
Özgür KOLÇAK	
Osmanlılarda Bir Kent Ekonomisi Örneği: Selanik Yünlü Dokumacılığı (1500-1630)	519
Sema ALTUNAN	
Kocacık Yürükleri	527
Süleyman DEMİRCİ	
Osmanlı'da Devlet, Toplum ve Ekonomi: XVII. Yüzyılda Trabzon Eyâletinin Avânızhâneleri ve Vergi Miktarları Üzerinde Gözlemler	543
Temel ÖZTÜRK	
Gürcistan Seferi'nin (1702-1703) Trabzon'daki Hazırlıkları	557
Yusuf ÇETİNDAG	
XV. Ve XVI. Yüzyılda Timurlu-Osmanlı İlişkileri	565
Ivan ROUSSEV	
Varna Et Les Missions Françaises Durant La Guerre De Crimée (1853-1856)	575
Alexandra SAFRONOVA	
The Image Of The Ottoman Empire In The Formation Of Muslim Political Thought In South Asia (Late 19 th -Early 20 th Cent)	583
Ali AÇIKEL	
1 Numaralı Nefy ve Kısas Defterine (1256-1260 / 1840-1844) Göre Orta Karadeniz Bölgesinde Sürgün ve Kısas Cezaları	591
Ayla EFE	
Eyaletten Vilayete Geçiş Sürecinde Silistre Eyaleti	605
Bayram BAYRAKTAR	
Birinci Dünya Savaşı'nda Suriye Cephesi Komutanı Büyük Cemal Paşa Hakkındaki İddialar Üzerine Bir Değerlendirme	621

GÜRCİSTAN SEFERİ'NİN (1702-1703) TRABZON'DAKİ HAZIRLIKLARI

TEMEL ÖZTÜRK

Osmanlı Devleti, düzenlediği seferin başarıyla sonuçlanması için çeşitli âmiller içerisinde sefer öncesi hazırlıklara büyük önem verdi. Genelde lojistik olarak ifade edilen bu hazırlıklar, devletin gücü ve etkisine göre sistematik bir yapı izlerken, sefer bölgesine yakın önemli stratejik yerlerde ciddi organizasyonları gerekli kılmaktadır. Gürcistan Seferi (1702-1703) dolayısıyla stratejik açıdan önemli bir yerde bulunan Trabzon, haliyle bu konumundan ötürü sefer hazırlıkları yönünde yoğun faaliyete sahne olmuş olmalıdır. Kadı sicillerine dayanan¹ bu bildiri, bu yönüyle lojistik üs merkezi olan Trabzon'da² çeşitli sefer lojistiği ve bu organizasyonun bazı yönlerini ortaya koymak üzere hazırlanmıştır.

Gürcistan Seferine sebep olan siyasi gelişmeler, Gürcü prensliklerinin kendi aralarında ve Osmanlılara karşı olan tutumlarından kaynaklanan sorunların bir sonucudur. 1701 yılındaki Gürcü Prenslikleri olan Açıkbaş, Göril ve Dadyan devlete vergi vermekteydiler. Açıkbaş Prensi Simon, halkı ve Tavat denilen Gürcü beyleriyle anlaşamayınca memleketini terk etmiş, yerine Görgi tayin olunmuştu. Ancak her üç prensliği de bir idare altında toplama ve yönetme maksadını taşıyan Göril ve Dadyan Prensi Mamya, önce ülkesine dönen Simon'u sonra da onun yerine tayin olunan Görgi'yi öldürdü. Ayrıca Mamya'nın Kütaniş Kalesi'ne taarruz edeceği haberi alındığından Göril bölgesi prenslikten çıkarılarak sadrazama malikâne olarak verilmişti. Göril halkı bu durumu kabullenmeyip, sadrazamın voyvodası ve gönderdiği askere saldırarak karşılık verenleri de öldürmüşlerdi. Bunun üzerine Gürcistan üzerine sefer düzenlendi. Seferde Erzurum Valisi Köse Halil Paşa serasker tayin olunup, Gürcü prensliklerinden Açıkbaş beyliğinin prensliğine Yorgi getirilerek bu bölgeye nizam verildi³.

Gürcistan Seferi sırasında Trabzon'un bölgeye yakın olması sefer hazırlıklarında burayı ön plana çıkarmıştır. Gerçi bölgeye yakın olan diğer iskelelere bazı sevkıyatlar yapılıyordu ama, Trabzon'un limanı ve stratejik konumu dolayısıyla sefer hazırlıkları yönündeki özelliği daha ciddi bir şekilde tebâruz etmiştir. Sefer hazırlıkları yönünde lojistik faaliyetler arasında önem sırasına göre asker,

1 Kadı sicilleri (şer'îye sicilleri) vilayetlerin sosyal, iktisadî ve askerî bir çok yönlerine açıklık getirmektedirler. Vilayet içerisindeki yazışmaların yanında, merkeze giden ve merkezden ağırlıklı olarak gönderilen askerî hükümleri içermesi onların tarihi değerlerini ortaya koymaktadır. Özellikle sefer zamanları merkezdeki diplomasinin yanı sıra vilayetlerle olan yazışmalar ile bu kaynaklardaki diğer bilgiler konunun ana görünümünü ortaya koymakta ve tarihi perspektif açısından yeterli deliller sunmaktadır. Siciller hakkında geniş bilgi için bkz. A. Akgündüz, *Şer'îye Sicilleri*, Cilt I, (İstanbul, 1988).

2 Trabzon bilhassa İran ile olan savaşlarda lojistik üs olarak kullanılmıştır. Geniş bilgi için bkz. T. Öztürk, *İki Savaş Döneminde Trabzon (1680-1690/1723-1746)*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, (İstanbul, 2004).

3 İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt IV/I, (Ankara, 1995), s. 20-21. M. İlgürel, "İkinci Mustafa", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi (Osmanlılar)*, İlmî Müşavir ve Redaktör: Hakkı Dursun Yıldız, Cilt XI, (Konya, 1994), s. 108.

cephane, erzak temini ve merkezden gönderilen emirler doğrultusunda eşkıya ile sevkıyat yollarının temizliği yanında münakale araçlarının vs. ordu esnafının tedariki incelenebilir. Bu hazırlıklar içerisinde sefer zamanı eşkıya probleminin halledilmesine öncelik verilmekte ve merkezden gelen hükümler arasında ilk bu husus yer almaktadır. Bilhassa cephe civarı ve sefer sevkıyatı olan bölgelerdeki eşkıyaların ortadan kaldırılması sefer hazırlıkları yönündeki ilk faaliyetler arasında yer almaktadır⁴. Güvenliğin sağlanmasından sonra sefer lojistiğinin temel taşlarından olan asker, cephane ve erzak temini ile nakline önem verildi.

Devlet, savaş kararı aldığı zaman bahara kadar asker ve mühimmat temini için vilayetlere emirler gönderirdi. Sefer hazırlıkları yönünde merkezden vilayetlere gönderilen hükümler çoğunlukla asker teminine işaret etmekte ve bunun önemi vurgulanmaktadır⁵. Bu hükümler askerin toplanacağı yeri, görev yapacakları bölgeyi ve kimin komutasında olacaklarını belirtmektedir. Buna göre Gürcistan Seferine Gönye-Batum ile Çıldır olmak üzere iki bölgeden tayin olunan asker Erzurum Valisi Vezir Halil Paşa'nın komutasına girmiştir⁶. Asker teminine yönelik Trabzon'a gönderilen hükümlerde savaşa gücü yeten herkesin sefere katılması emredilmektedir. Tabii ki, bu husus nefir-i âmm emirleri ile gerçekleşmektedir. Bu yöndeki emirler, Giresun'dan Gönye'ye kadar yalılarda olanların Gönye ve Batum tarafına gidecek askerle birlikte olmalarını bildirmektedir⁷. Asker teminine yönelik emirlerde doğrudan vilayetin vali, kadı gibi üst düzey yöneticileri muhatap alınmakta ve temini istenen askerî birliğin çeşidinde göre de birlik komutanı zikredilmektedir. Mesela kapıkullarının temini yönündeki emirlerde serdar olarak turnacıbaşılının ismi geçip, bütün askerin bayrağı altında toplanması istenmiştir⁸.

Trabzon'dan temin edilip sevk edilen askerler kapıkulu birlikleri, timarlı sipahiler ve yerli kulu olarak da ifade edilen kale kuvvetleri ile bayrak askerlerinden oluşmaktadır. Bayrak askerleri şehir ve kasaba halkından olup, yeniçeri imtiyaz ve şerefinden istifade etmek üzere maaşsız gönüllü olarak yeniçeriliğe alınırlardı. Bunlar buldukları bölgelerdeki yeniçeri serdarlarının defterlerine kayıtlı olup, bayrak açmak suretiyle temin olunurlardı. Böyle bir uygulama 200 nefer olan Trabzon Kalesi beşlülerinin bayraklarıyla Gönye tarafından Gürcistan seferine gitmek için ferman olunduğunda yaşanmıştır. Burada beşlülerin çoğunun fakir, ihtiyar vs. güçsüz oldukları Trabzon'un ulema, ayan ve eşrafının bildirmesiyle 4 kişi dışında her bayrak altında 40 kişi olup iki bayrakta toplam 80 kişinin tahrir ve sefer sonuna dek altı aylık ulufe ile zahirelerinin ocaklıkları olan gümrük gelirinden verilmesi, firar edenlerin ise her birinden 50 kuruş alınması emredildi⁹. Bu askerler saksoncubaşı yardımıyla tahrir olunup, kazada sicile kayıt olunurdu¹⁰. Bayrak askerleri yanında yerli kulu için kale dizdarı, beşlü ağası ve azaban ağasına emir gönderilmekte, çifte tabanca ve boylu tüfekleriyle hazır olmaları bildirilmektedir¹¹.

4 Bu yönde Üsküdar'a kadar Anadolu'nun sağ ve sol kolundaki eşkıyanın temizlenmesi hususunda Trabzon Beylerbeyi Salih'e hüküm gönderilmiştir (*Trabzon Şer'iyeye Sicili (TŞS)*, No: 1867-53, s. 81, Evahir-i L 1114/18 Mart 1703).

5 TŞS, No: 1867-53, s. 79 (Evail-i Za 1114/19 Mart 1703).

6 TŞS, No: 1867-53, s. 81, 85 (Evahir-i L 1114).

7 TŞS, No: 1867-53, s. 83 (Evasit-i Za 1114/2 Nisan 1703).

8 Gürcistan Seferi sırasında Trabzon'dan kapıkulu temininde serdar olarak Turnacıbaşı Mehmet görev yapmıştır (TŞS, No: 1867-53, s. 85, Evahir-i L 1114).

9 TŞS, No: 1867-53, s. 87 (19 M 1115/4 Haziran 1703).

10 TŞS, No: 1867-53, s. 84 (26 Z 1114/13 Mayıs 1703).

11 TŞS, No: 1867-53, s. 81 (10 Za 1114/28 Mart 1703).

Öte yandan sefer için Trabzon'dan temin edilen askerlerin önemli bir kısmını da kapıkulu birlikleri ve tımarlı sipahiler oluşturmaktadır. Kapıkulu birliklerinin temininde Turnacıbaşı Mehmet görevlendirilmiştir¹². Ayrıca Gonya ve Batum tarafına gitmek üzere Giresun'dan Gonya'ye kadar olan yalılardan toplanan asker için 5. bölüğün Mahmut çavuşu görevlendirildi¹³.

Gürcistan ve Abaza¹⁴ seferi sonrasında Gürcistan tarafına tayin olunan yeniçeri odalarından 72 cemaat ve 16 bölük tüm nefer ve kazanlarıyla Trabzon muhafazasına, 77 cemaat ve 25 bölük Gonya Kalesi muhafazasına 39 cemaat orta, kazan ve tüm neferleriyle Rize muhafazasında görevlendirilmiştir. Görüldüğü üzere kapıkulu birlikleri arasında yeniçerilerin temini ön sırada gelmekte ve bu iş için büyük dikkat sarf edilmekteydi. Öyle ki, yıllar sonra bile Gürcistan serhatlerindeki Ahışa, Kütanış, Gonya, Bağdadçık, Batum, Rih ve Anakra kaleleri muhafazalarındakiler ile Kırım serhatlerinde görevlendirilen yeniçerilerin muhafazalarda olmadıkları, Trabzon merkezinde ve civar yerlerde ticaret vs. ile uğraştıkları haber alınınca bunlar şiddetle uyarılmış ve muhafaza görevinde bulunmaları emredilmiştir¹⁵. Askerî birlikler içerisinde önemli bir yekunu oluşturan tımarlı sipahiler temininde de büyük dikkat sarf edilmiştir. Hükümlerde tımarlı askerın alaybeyi altında toplanıp, acilen görevli oldukları Gonya'de mevcut bulunmaları ve sorun çıkaranların Trabzon Kalesi'ne hapsedilmeleri bildirilmektedir¹⁶. Bir hükümden, seferde çeşitli görevlerde bulunan tımarlı askerın, Bağdadçık ve Batum kaleleri binası hizmetinde oldukları da anlaşılmaktadır¹⁷. Sefer sırasında tımarlıların yoklanmasına önem verilir, ölenlerin veya seferde olmayanların tımarı bir başkasına verilerek yerlerine yeni askerler temin edilirdi¹⁸.

Trabzon'daki sefer hazırlıkları yönünde ihtiyacın şehirdeki mîrî zahireden verilmesi haricinde sicillerde zahire teminine dair bilgi yoktur. Zaten iklimin zahire yetiştirilmesine çok elverişli olmaması bu açıdan bilgi yokluğunu anlamlı kılmaktadır. Bu nedenle zahire genellikle Kırım, Rumeli ve İstanbul tarafından gemilerle gelirdi. Ancak emirlerde, bu gemilerin Trabzon'da durdurulmayıp, Gonya ve civarına ulaştırılması, zahirenin başkalarına satılmaması öne çıkmaktadır¹⁹. Ayrıca kapıkulu birliklerinin zahireleri de genellikle İstanbul, Kili, İsmail ve Balçık'tan gönderilmekte, fakat zahirenin azlığına işaret edilerek akçe karşılığı Trabzon'daki mîrî zahireden verilmesi de istenmektedir²⁰. Zahireden başka cephane sevkiyatında da tüm mühimmat İstanbul'dan gemilerle Trabzon'a gelmekteydi. Özellikle top ve humbara gibi ağır mühimmat yükü ile limana gelen gemilerden cephane boşaltılarak kaleye konulurdu²¹. Hattâ bu hususta sefer sonrası cephane mühimmatı konulan bazı kalelerde (Trabzon, Gonya, Batum,

12 TŞS, No: 1867-53, s. 85 (Evahir-i L 1114).

13 TŞS, No: 1867-53, s. 91 (Evail-i M 1115/17 Mayıs 1703).

14 Bazı belgelerde bu sefer için Abaza kelimesi de kullanılmıştır (TŞS, No: 1867-53, s. 83, Evası-ı Za 11 14. TŞS, No: 1867-53, s. 91, Evail-i M 1115).

15 TŞS, No: 1870-56, s. 104 (Evahir-i Za 1119/22 Şubat 1708).

16 TŞS, No: 1868-54, s. 87 (15 S 1116/19 Haziran 1704).

17 TŞS, No: 1867-53, s. 104 (Evail-i N 1115/8 Ocak 1704).

18 Sefer sırasında ölen İsmail'in Kürtün Nahiyesi'nde Döğür Köyü'ndeki 6000 akçelik tımarı, 40 güne kadar Gürcistan seferine iştirak etmesi şartıyla Murteza'ya verildi (TŞS, No: 1868-54, s. 89, 1116/1706-1705).

19 TŞS, No: 1867-53, s. 89 (28 M 1115/13 Haziran 1703).

20 TŞS, No: 1867-53, s. 79 (1114/1702-1703).

21 TŞS, No: 1867-53, s. 95 (3 Ca 1115/14 Eylül 1703). TŞS, No: 1867-53, s. 101 (26 N 1115/2 Şubat 1704).

Kütaniş ve Bağdadcık) tophane vs. diğér cephané mühimmatlarının kaldığı tespit edilerek, bunlardan zayı olanların bildirilmesi ileriki tarihlerde belirtilmiştir²².

Emanet olarak kaleye konulan toplar genellikle Ahışha'ya nakledilirdi²³. Trabzon'dan hareket eden cephané sevkiyat birlikleri kaza ahailerinin de yardımıyla 12 konak mesafede bulunan Ahışha'ya varırlardı²⁴. Bu güzergâhtaki konaklardan sevkiyatın gidişine göre; Trabzon'dan Altındere'ye, buradan Bayburt'a, oradan İspir, Tortum, Avni? ve Temre Kazalarına, Temre'den Göle'ye, Göle'den Ardahan ve oradan da Ahışha'ya ulaşıldı²⁵. Sevkiyat için iki konak arasındaki kaza ahalisine 6600 akçe yani 41 kuruş 1 paradan toplam 12 konak için 309 kuruş 1 para verilmişti²⁶. Öte yandan cephanenin güvenli ulaştırılmasına özen gösterilir ve yollarda korunması için alaybeyi komutasında timarlı sipahilerin muhafazasında hareket edilirdi²⁷.

Devlet sefer için ordunun teminini sağlarken bir taraftan da sefer sırasında bunların çeşitli ihtiyaçlarını karşılayacak "orducu esnafı"nı tespit ederdi. Aslında kısaca "orducu", yeniçeri teşkilâtı sırasında ordu ile sefere giden sanat sahipleri hakkında kullanılan bir tabirdi. Orducu olarak gidecek esnafa gitmeyenler tarafından hizmetlerine karşılık para verilirdi. Orducuların hizmeti kabul ile aldıkları para mahkemelerde orducu ile esnaf kethüdası, ustaları ve şahitler tarafından tescil olunurdu. Kapıkulu ocakları için miktarları divan-ı hümayun tarafından belirlenen orducular İstanbul, Bursa ve Edirne'den çıkarılırdı²⁸. Ancak Gürcistan seferi için gerekli orducu esnafı Trabzon'dan talep edilmiştir. Bu yönde Trabzon'dan kasaplar, berberler, papuçcular, debbağlar, tüccarlar, semerciler, mutafıclar, bakkallar, terziler, kuyumcular, attarlar ve gazzazlardan belli miktar orducu esnafı olarak belirlenmiştir²⁹. Orducu esnafına dair sicile yansıyan kayıttan yine bu gurubun ihale edilerek mültezime verildiği de anlaşılmaktadır³⁰. Orducu esnafının temini için kadı, yeniçeri ağası, ayan-ı vilayet, iş erleri, esnaf ihtiyarları ve kethüdalara gönderilen emirde, orducuların bir an önce yerlerinden çıkarılmaları ve Sürmene'de orduya katılmaları bildirilmektedir³¹.

Asker, erzak, cephané ve orducu esnafının temininden sonra sıra, bunların sevk edileceği yolun temizlenmesi ve onarılmasına gelirdi. Deniz ulaşımında böyle bir sorun yoktu, ama kara ulaşımı bu açıdan üzerinde durulması gereken bir husustu. Sicillere göre kara ulaşımı cephanenin nakledildiği Ahışha ile Gönýe tarafı olmak üzere iki yönden sağlanmaktadır. Ahışha'ya gidecek cephané gemilerden çıkarılıp

22 TŞS, No: 1870-56, s. 101 (6 Ra 1119/7 Haziran 1707).

23 TŞS, No: 1867-53, s. 89 (Selh M 1115/15 Haziran 1703).

24 TŞS, No: 1867-53, s. 88 (1115/1703-1704).

25 TŞS, aynı hüküm.

26 TŞS, aynı hüküm.

27 Burada her alaybeyi kendi hukuki ve siyasi statüsüne göre kaza sınırına yani Bayburt'a kadar gider, görevi Bayburt alaybeyine bırakırdı (TŞS, No: 1868-54, s. 83, 11 C 1116/11 Ekim 1704).

28 Orducu hakkında geniş bilgi için bkz. İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtında Kapukulu Ocakları*, C I (Ankara, 1988), s. 368-373. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C II, (İstanbul, 1993), s. 728.

29 TŞS, No: 1867-53, s. 20 (20 M 1115/5 Haziran 1703).

30 Mesela orducu için bakkallık esnafı İbrahim Çelebi'ye iltizam olunduğu; "... aramızda tevzi' eylediğimiz akçeden 318 kuruşu biz dahi kenduden talep etmek üzere mezbur İbrahim Çelebi'ye teberriian her birimiz verip mezbur İbrahim Çelebi dahi ber-vech-i muharrer ahz u kabz idub orduya bakkallık etmek üzere der-uhde-i iltizam etmeğın ketb olundu..." şeklinde kayıtlıdır (TŞS, No: 1867-53, s. 20, 20 M 1115).

31 TŞS, No: 1868-54, s. 84 (5 S 1116/9 Haziran 1704).

sandallar ile Değirmendere'ye nakledilip, buradan sevk edilirdi. Değirmendere'den başlayan bu sevkıyat güzergâhi sicillerdeki bilgiye göre ana cadde üzerinde olan Harmançık Köyü'nü³² ve buradan da 15 saat uzaklıkta olan Karakabanı takiple Ahışa'ya ulaşmaktadır³³. Bu güzergâhta yol temizliği için çalışacak kişiler Maçka Nahiyesi'nde gerek avarız-hane köylerinin gerekse yol temizliği karşılığında avarız-haneden muaf olan köylerin halkından oluşmaktadır. Bunlar taş kıracak varye, külünk ve toprak kazacak kazma ve küreklerle çalışmakta, derbentlerde geçişe mani olan taşları kırmakta, balta vs. aletleriyle ağaçları kesmekteydiler. Değirmendere'den Karakaban'a kadar taşlar kırılıp, sıkışık olan yerler kazılarak genişletilip, ağaçlar kesilip, hendek ve bataklık olan yerler doldurulup, top ve havan geçişine uygun olmayan köprülere kemerler ve istihkâm verilerek eskiden köprü olmayıp bu kez top geçişi için köprüye ihtiyaç olan yerlere dahi yeniden sağlam köprüler yaptırılmakta idi³⁴. Tüm bu detaylı ve zahmetli onarım faaliyetinden sonra bu yol cephane sevkıyatında rahatlıkla kullanılmakta idi.

Kara ulaşımında bir diğer yönü Gönnye'den itibaren devam eden güzergâh oluşturmakta ve geçilmesi zor olan yerler temizlenerek gerekli onarım yapılmaktaydı. Aslında bu yol üzerindeki onarım çalışmaları Trabzon'daki sefer hazırlıkları yönünde asker ve orducu esnafının temininden sonra şehirdeki en yoğun organizasyonu gerekli kılmakta idi. Yolun temizlenmesi için Trabzon'dan 200 baltacı, 200 baldar, 20 mimar ve marangoz ile 20 de taşçı talep edilmişti³⁵. Marttan önce Gönnye'ye gelecek askerlerin buradan yerlerine varıncaya kadar yolun temizlenmesine önem verilmekte, Trabzon'dan ücretle talep edilen amelenin temini ve çalıştırılmasında titizlikle davranılmaktadır. 200'er baltacı ve baldarın her birine günde 20'şer akçe verilmiş ve bu miktar amelenin temin edildiği kazaların 1703 senesi avarız ve nüzül bedellerine takas olunmuştu³⁶. 40 taşçı, mimar ve marangoza günde 30'ar akçe ücret verilip, 180 gün hizmette oldukları sürece 2 yük 16.000 akçe 1703 senesi Trabzon cizyesi gelirinden havale olunmuştu³⁷. Yol temizliği ile görevli olan bu amele sıklıkla kontrol edilmekte, firar edenlerin yakalanıp sorgulanarak iş başına getirilmeleri bildirilmektedir. Mesela 200'er baltacı ve baldarın dışında kazalardan birkaç adam gelip 3-5 gün hizmetten sonra kaçmaları akabinde, bunların yakalanıp sorgulanması istenmiştir³⁸. Tüm bu tedbir ve önlemler sonucu yol, sevkıyat için en kısa zamanda uygun bir konuma getirilmiştir.

32 Bu köy şimdi, Maçka'nın civarında eski ismi Mulaka, yeni ismi Sındıran olan köyün içinde yer almaktadır.

33 Muhtemelen 1723-1746 İnan Savaşları'nda kullanılan bu güzergâhın daha ayrıntılı bilgisi için bkz. Öztürk, a. g. t., s. 16-25.

34 TŞS, No: 1867-53, s. 86 (16 M 1115/1 Haziran 1703).

35 TŞS, No: 1867-53, s. 79 (1114). TŞS, 1867-53, s. 91 (2 S 1115/17 Haziran 1703).

36 TŞS, No: 1867-53, s. 79 (7 L 1114/24 Şubat 1703).

37 TŞS, No: 1867-53, s. 80 (7 L 1114).

38 TŞS, No: 1867-53, s. 93 (5 Ra 1115/19 Temmuz 1703).

Tablo 1: Gönye'den Yapılacak Asker Sevkıyatı İçin Yolun Temizlenmesi Aşamasında Trabzon'dan Talep Olunan Amelenin Nahiye ve Kazalara Dağılımı

Kaza ve Nahiyeler	Amelenin Miktarı	Hizmette Olan	Geride Kalan
Yoros Nahiyesi	25	25	
Akçaabat Nahiyesi	22	20	2
Yomra Nahiyesi	13	9	4
Maçka Kazası	15	15	
Giresun Kazası	44	14	30
Keşap Kazası	32	2	30 (Fırar)
Tirebolu Kazası	44	15	29
Görece Kazası	56	20	36
Of Kazası	75	48	33
Rize Kazası	65	59	6
Atina Kazası	14	14	
Sürmene Kazası	50	43	7
Toplam	455	284	177

Kaynak: TŞS, No: 1867-53, s. 93.

Asker ve gerekli mühimmatın temini ile yolların temizlenmesinden sonra Trabzon'da sefer hazırlıkları yönündeki en önemli faaliyet münakale araçları olarak da ifade edilen sevkıyat araçlarının temini idi. Bu aşamada konu deniz ve kara sevkıyatı yönünde incelenirse; deniz sevkıyatında gemi ve kayık türü araçlar, karada ise araba ve hayvanlar kullanıldığı görülmektedir. Deniz sevkıyatında önemli olan yerler Trabzon ve Gönye idi. Ahışa'ya gidecek cephaneyi taşıyan ile kuzeyden zahire getiren gemiler Trabzon'a uğramaktadır. Bu gemiler limana yanaştığında yükleri kayık ve sandallarla kıyıya çıkarılmaktadır. Ancak dışardan gemi ile yapılan sevkıyata binaen, yine bu sevkıyatta kullanılmak için Trabzon'dan Giresun ve Gönye'ye kadar yalılarda olan bütün gemilere el konulmakta ve başka yerlere gitmemeleri önemle tembih olunmaktaydı³⁹. Öte yandan yeniçeri askerinin denizden nakli için Trabzon'dan Giresun'a kadar olan yerlerden 2 kayık tedarik olunmuştur⁴⁰. Yine Gönye ve Batum tarafından deniz yoluyla asker sevkıyatı için Trabzon'dan 8 melekse kayığı temin olunmuş ve acele Gönye'ye gönderilmiştir⁴¹.

Deniz ulaşımında bir diğer hususu menzil kayıkları oluşturmaktadır. Bunlar sefer için çeşitli işlerde görevlendirilenlere, ücretleri menzil gelirinden karşılanmak üzere verilir. Bu kayıklar hizmetin yönüne göre çoğunlukla Gönye, Görece vs. yerlere gitmektedirler. Sicillerde bu yönde hizmeti yansıtan ilgili kimselere menzil kayıkları verilmesine dair emirler vardır⁴². Denizden kısa mesafeli yapılan sevkıyatlarda görüldüğü üzere melekse türü kayıklar ve sandallar kullanılmaktadır. Ancak sicillerden anlaşıldığına göre uzun mesafeli ve bilhassa cephane sevkıyatında ışkampoyeler kullanılmaktaydı. Bu yönde Gürcistan seferinin birkaç yıl sonrasına ait bir hükümde sefer sevkıyatı için İstanbul'dan donatılıp Rize'ye 40 ışkampoye gönderildiği, ancak bunlardan noksan olan ikisi hakkında bilgi

39 TŞS, No: 1867-53, s. 78 (Evahir-i Ş 1114/18 Ocak 1703).

40 TŞS, No: 1867-53, s. 86 (16 M 1115/1 Haziran 1703).

41 Bu kayıklarda birer dümenci, dörder kürekçi ve onar nefer de çekenci bulunmaktadır (TŞS, No: 1867-53, s. 89, 16 M 1115).

42 Bkz. TŞS, No: 1867-53, s. 84, 87, 89, 91 (13 M 1115/29 Mayıs 1703).

verilmesi emredilmektedir⁴³. Yine bir başka belgeye göre karadan Ahışha tarafına ulaştırılmak üzere humbara havanları, yuvarlak ve humbara taneleri vs. tophane mühimmatı çektiri gemisiyle gönderilmişti⁴⁴.

Kara ulaşımında kullanılan münakale araçları araba ve hayvanlardan ibaretti. Değirmendere'den Ahışha'ya giden yol araba kullanılması için uygun olmadığından arabalar Gönye'den yapılacak cephane sevkiyatında kullanılmaktaydı. Fakat bir hükümde Trabzon Kalesi'nden Erzurum'a nakledilecek iki humbara havanları için 4 sağlam öküz arabası ve bir tanesi de boş olmak üzere toplam 5 arabanın temin ve her birine yarımşar kuruş ücret görevli mübaşir tarafından verilmiştir⁴⁵. Kara ulaşımında arabalara binaen bölgenin arazisine de uygun olup, en fazla kullanılan münakale aracı hayvanlar idi. Hayvanlar bilhassa cephane olmak üzere sevkiyat ve menzil hizmetlerinde kullanılmaktaydılar.

Menzil hizmetlerinde kullanılan hayvanlar beygirleri olup sefer dolayısıyla çeşitli görevler üstlenen mübaşir vs. kişilerin ihtiyaçlarına sunulmaktaydılar. Bu yöndeki hizmetlerde masraflar menzil gelirinden karşılanır, menzil beygiri bulunmadığı zaman halktan temin olunmakla birlikte yolcu yüklerinin yıkılmaması üzerinde önemle durulurdu⁴⁶. Menzil hizmetleri yanında hayvanlar asıl sevkiyatlarda kullanılmıştır. Özellikle sefer için Ahışha ve Çıldır'a gitmek üzere İstanbul'dan gemilerle gönderilen cephane limana vardığında buradan hayvanlarla yerlerine ulaştırılırdı. Hayvanlar kiralanmak suretiyle temin edilir ve ücretleri gümrük gelirinden verilirdi. Sevkiyatlarda kullanılan hayvanlar beygir, davar ve camızlardan oluşurdu. Bunlardan çoğunu beygirler oluştururdu. Mesela sefer için Gönye'ye gönderilen 10 şahi topu ile bir mühimmat arabasına dörder beygirden gerekli olan 6 yedek beygir ile 50 beygir ve Ahışha'ya gidecek şahi top arabaları ile mühimmat arabasına lazım gelen iki yedek beygir ile 34 beygir ki toplam 84 beygir temin olundu⁴⁷. Yine sefer için Çıldır tarafına gönderilen barut, kurşun, fitil vs. cephane mühimmatı için Trabzon ve Gönye'den yüke girdikleri günden itibaren günde her birine 30'ar akçe verilmekle 200 beygir temin olundu⁴⁸. Ahışha tarafına gitmek üzere de 200 beygir talep olunmuş, bunlardan 110'u cephane mühimmatı, 90'ı da tophane sevkiyatında kullanılmıştır⁴⁹. Beygirler yanında sevkiyatta davarlar da kullanılmaktadır. Örneğin Kiği'de humbara tanesi dökümü için İstanbul'dan gönderilen iki dökücü ile 6 kalıbın naklinde davarlar temin olunup, ücretleri gümrük gelirinden verilmiştir⁵⁰. Camızlar ise çoğunlukla ağır mühimmatın naklinde kullanılmıştır. Mesela Ahışha'ya gönderilecek 3 humbara havanı için camız tedarik olunmadıkça nakil mümkün olunmadığından bir çift yedekle toplam 10 çift camız temin edilmiştir⁵¹. Bu hayvanlar, cephane ve tophane mühimmatı Trabzon'a varmadan önce iskelede hazır bulundurulur ve önceden temizlenen yollardan yükledikleri mühimmatı gerekli yerlere naklederlerdi.

Konu bütünlüğü çerçevesinde son olarak Trabzon'daki sefer hazırlıklarının finansmanı ifade edilebilir. Burada sefer sevkiyatı, asker mevacicleri vs.

43 TŞS, No: 1870-56, s. 101 (6 Ra 1119/7 Haziran 1707).

44 TŞS, No: 1867-53, s. 89 (Selh M 1115/15 Haziran 1703).

45 TŞS, No: 1868-54, s. 82 (18 C 1115/29 Ekim 1703).

46 TŞS, No: 1867-53, s. 84 (Evail-i Z 1114/18 Nisan 1703).

47 TŞS, No: 1867-53, s. 80 (6 L 1114/23 Şubat 1703).

48 TŞS, No: 1867-53, s. 87 (17 M 1115/2 Haziran 1703).

49 TŞS, No: 1867-53, s. 89 (Selh M 1115/15 Haziran 1703).

50 TŞS, No: 1867-53, s. 80 (7 L 1114/24 Şubat 1703).

51 TŞS, No: 1867-53, s. 83 (Selh M 1115).

harcamalarda Trabzon'un yerel kaynaklarının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu yerel kaynaklar avarız, nüzül, cizye ve gümrük gelirlerinden oluşmaktadır. Mesela Çıldır, Gönve ve Batum taraflarından denizde ve karadan Gürcistan üzerine sefere gidecek asker için zahireleri, top-keşan beygirleri vs. mühimmat hizmetinde bulunmak üzere Trabzon'un cizyesi ile 1703 senesi avarız ve nüzül gelirlerinden gereken miktar havale olunmuştur. Trabzon'un yerel kaynaklarından en fazla cizye geliri sefer giderlerinde finansman aracı olarak kullanılmıştır. 1704 senesi cizye geliri Trabzon Kalesi'ndeki 211 yeniçerinin çeşitli masraflarına verilmiştir. Yine aynı gelirden 882 kuruş Gürcistan seferinde olan 588 yeniçerinin çukalarına⁵², 2009.5 kuruş 8 para da Gürcistan seferindeki 591 yeniçerinin et ve buğday ücretlerine verilmiştir⁵³. Avarız, nüzül ve cizye gelirleri yanında gümrük gelirleri sadece limana gelen zahire ve mühimmatın sevkıyat giderlerini değil, diğer gelirlerin karşılayamadığı sefer giderlerini de finanse etmektedir. Örneğin 1703 senesine ait gümrük gelirinden 4500 kuruş sefer masrafı için avarız gelirden verilemeyenine yerine havale olunmuştur⁵⁴.

Görüldüğü üzere, tabir yerinde ise Trabzon'un yanı başında olan Gürcistan Seferi dolayısıyla şehirde çeşitli hazırlıklar yapılmıştır. Bunlardan en önemlisi olan asker teminini sevkıyat hazırlıkları takip etmiştir. Asker ve mühimmatın toplanma noktası olan Gönve-Batum ile Çıldır'a kara ve denizden sevkıyatlar yapılmıştır. Sevkıyatların hazırlık aşamasında hem münakale araçlarının temini hem de yolların temizlenmesi yönünde Trabzon yoğun faaliyetlere sahne olmuştur. Hele karayolunun onarım ve temizliği için Trabzon'dan talep olunan amele, şehir açısından ikinci derecede önemli olan sefer hazırlığını gündeme getirmiştir. Bunların yanında şehirdeki bir diğer önemli sefer hazırlığı orducu esnafının Trabzon'dan verilmesi yönünde idi. Tüm bu hazırlıklar için şehrin vali, kadı, mütesellim, alaybeyi, yeniçeri zabiti, gümrük ve ambar eminleri, ayan-ı vilayet ve iş erleri ile görevin çeşidine göre avarız ve nüzül toplayıcılarına, kale dizdarlarına vs. çeşitli kimselere emirler gönderilmekte, onların da bu hazırlıklarda aktif görev içerisinde bulunmaları istenmektedir. Ayrıca sefer hazırlığı yönünde vali, alaybeyi gibi çeşitli üst düzey yöneticilerin bazı yerlerde görevlendirilmesi kadro değişikliklerini de gündeme getirmiştir⁵⁵. Öte yandan sefer hazırlıklarının ortaya çıkardığı harcamalar bazı yerel kaynaklar tarafından karşılanırken, Gürcistan seferinde Trabzon'un üzerine düşen görevi hakkıyla yaptığı söylenilebilir.

52 TŞS, No: 1867-53, s. 107 (12 Ş 1115/21 Aralık 1703).

53 TŞS, No: 1867-53, s. 107 (11 Ş 1115/20 Aralık 1703).

54 TŞS, No: 1867-53, s. 106 (2 B 1115/11 Kasım 1703).

55 Gürcistan seferi dönüşünde Salih Ağa mütesellim olarak tayin olunmuştur (TŞS, No: 1868-54, s. 88, 22 S 1116/26 Haziran 1704).